

IV.

DR. PAULER TIVADAR,

**NYILV. REND. JOGTANÁR, AZ EGYETEM E. I. NAGYSÁGOS
RECTORÁNAK**

SZÉKFOGLALÓ BESZÉDE.

DR. PÁL FERENC TIVADAR,

RECTORIÁNAK
KIV. KEND. JOGÁNAK, AZ EGYETEM E. I. NAGYSÁGOS

SEKRETARIÁTUS BÉSZÉDE

Tisztelt Egyetemi Közgyűlés!

A társulatalkotási szellem, mely a középkorban oly hathatósan működött, számos szervezetet alapított, mely az álladalmi intézmények fejletlen állapotjánál fogva, a társadalmi élet igényeit, szükségleteit kielégíteni, az emberi végrendeltetés elérését könnyíteni, előmozdítani oly sikeresen iparkodék, egyik legdicsebb, legmaradandóbb, legáldásteljesebb szüleményét képezi a még napjainkban is teljes erejökben virágzó tudomány-egyetemek.

Eredetileg tagjai szabad egyesüléséből származva, csakis az egyesületi szabadság mindennemű következményei szoros és szilárd fentartásában, okszerű kifejtésében, találhatták sikerdús működésük nélkülözhetetlen alapfeltételeit és biztosítékát.

Innen körükben az egyes nemzetiségek, tudományszakok tagjait kisebb testületekbe egyesítve, a közös magasztos cél öszhangzatos elérése tekintetéből nagyobb testületbe egybeolvadni látjuk, mindenütt és mindenben az önállóság és független önrendelkezés elvének alapján.

Ezen elv áthatá egész lényegöket, eredményezé önkormányzatukat, és annak természetszerű folyományát, mind az egyes részek, mind az egyetemes testü-

let előljárói szabad választását, itt ott, nevezetesen az olasz egyetemeknél még a tanulók befolyásával is, mindenhol, hogy a közrészvét annál élénkebb, a hatalom gyakorlatával netalán járuló hiányok, minél mulékonnyabbak legyenek, rövidebb időtartamu hatáskörrel.

Igy szemléljük a nemzetek procuratorait, a karo-
k dékánjait, az összes tudományos testület rectorát,
félévről félévre, évről évre társaik választása által teen-
dőik teljesítésére hivatva, és csak az egyetemek felett
örökös egyház képviselője, a kancellár méltóságát bi-
zonyos egyházi javadalomhoz kötöttnek és állandósí-
tottnak.

Ezen a kor szükségleteiből folyó intézkedéseket,
nagyobb részt sajátjukká tevék a későbbi, habár más
körülmények közt, más tényezők közreműködésével
keletkezett egyetemek, mert mit az első intézeteknél
ösztönszerűleg az idők szelleme szült, azt az utóbbi-
aknál egyszersmind a tapasztalás legezélravezetőbbnek
tanusította.

Részesült azok jótékonyágában egyetemünk is,
habár később s egyideig tetemes megszorításokkal,
melyek épp hazánkban, az önkormányzat honában,
legfeltünőbbek; és a közelebb lefolyt évek viszonyai-
ból eredt hosszabb félbeszakasztás után, csak legujab-
ban helyezettett ismét vissza azok élvezetébe.

Annak folytán, önök tisztelt tisztársaim kijelen-
tett bizodalmuk alapján, foglalom el e diszes helyet,
hogy egyetemünk igazgatóságát, ezen, az egyetemi
testületek egységét kiválóan képviselő, a főiskolák
eredetével egykoru, ősrégi tisztséget a bekövetkező
tanulmányi évre vállaljam magamra.

Midőn azt, a választó gyűlés felszólításának köte-

teles készséggel hódolva teszem, mélyen érzem a reám ruházott méltóságnak fontosságát, mélyen állásom nehézségeit.

Erednek azok saját erőim elégtelensége önérzetéből, hivatalos teendőim természetéből, rejlenek azok helyzetünk sajátlagos körülményei és viszonyaiban.

Elégtelenségemet nem lehet nem éreznem, midőn emlékezetemben felmerülnek elődjeim, kik ez intézet élén állottak; mert akár azon 33 férfit, kik a Jézus-társaságból viselték e hivatalt, akár azon hetvenegyet, kiket utóbb társaik bizalma hívott főiskolánk évi kormányzatára, vegyem szemügyre, — mint az előttem szóló tisztelt dekán oly alaposan megjegyzé — oly fényes, oly ragyogó nevekre akadok, miszerint érdemeik nagysága szükségkép aggasztólag érezteti velem tehetségeimnek hozzájuk mért elégtelenségét, aránytalanságát.

És ki nem osztozkodnék ezen érzetemben, ki nem aggodalmaimban, ha visszapillantva a multak történetébe, egyetemünk életbeléptetésében fáradozott első igazgatója Dobronoki György, a jogtudományi kar felállítása és felélesztése körül érdemesült Vid László, a tudományossága és ajtatosságáról országosan ismeretes Sennyei László, a tudományok sok ágában tüntöklő, hazai jogforrásaink történetében halhatatlan Szentiványi Márton, az esztergami érsekek szorgalmas történésze Schmith Miklós tiszteletet gerjesztő neveivel találkozok; — avagy egyetemünk átalakítása után csak a legnevezetesebbeket említve, a bibliai tanulmányok két jeles művelője, az alapos tudományu, ragyogó elméjű Tumpacher, a vasszorgalmu Fillinger, az egyház épp oly keresztény mint elfogulatlan szellemű

történésze Vas, a keleti nyelvek ismeretes buvára Dercsik, — jogi műveltségünk uttörői: ez egyetem első világi rectora, a hirneves canonista Lakics, tanszéki utódja az általam unokai kegyelettel még hamvaiban is áldandó Markovics Mátyás, a magyar jog országos nevezetességü írói és tanítói Kelemen, és Frank, — az európai híré vegyész Winterl, az orvosi és természeti tudományok szerencsés magyarítói Rác és Schuster, az élettan irodalmában kulföldön is ismeretes Lenhossék, a mindnyájunk emlékezetére a közoktatás és szenvedő emberiség java körül fáradhatatlan Bene, Eckstein, Stáhly, — vagy a mély tudományu bölcész és természettudós Horvát Iván, nemzeti irodalmunk koszorusa Dugonics, a magyar régiség- és éremtan teremtetője Schönwisner, hazánk remekírályu Collumellája Mitterpacher Lajos, a széptan és classikai nyelvészetben jeleskedő Schedius, mindannyian egyetemi rectorok tanítási, irodalmi és egyéb kitünő érdemeit fontolóra veszi; — mellőzvé hallgatással az élőket, kikben tanítóimat hálás kegyelettel tisztetem, — nehogy szerénységöket sértsem, nemkülönben közvetlen elődömet, kinek kora halálát mindnyájan gyászoljuk, erélylyel párosult szelidségéről, ritka erényeiről, tapintatáról, az előttem szolottak oly méltólag emlékeztek.

Fokozzák elégtelenségem érzetét azok, miket a törvénytudományi kar tisztelt dékánja üdvözlő beszédjében baráti érzeteitől indítatva, — melyekért fogadja legforróbb köszönetemet, — személyemről oly ékesen mondott; mik, mint igen is érzem, nem annak mit tettem, vagy erőmnél fogva tehetendek, hanem inkább mit tennem kellene, ha szándékaim tisztaságának meg-

felelő tehetséggel bírnék, épp oly mesterileg kifejtett mint nehezen teljesíthető mintaképét tartalmazták.

De az elődeim emlékezetéből és egyéniségemből reám háromló nehézségeken kívül, magában véve súlyosak az egyetemi igazgatóság s tisztikar feladványai, tekintve körük teendőit; a melyek minthogy az egyetemeket kettős szempontból mint főtanodákat és mint önkormányzatu testületeket tekinthetni, két ágra szakadnak.

Az egyetemek mindenekelőtt főtanodák, melyekben a tudományok részint belső becsők, magasztos értékök, részint gyakorlati alkalmazásuk miatt a népélet, az egyház és állam legfontosabb kérdéseire, rendszeresen tárgyaltnak; melyek az érettebb, kellő előismeretekkel bíró ifjúságnál, a tudományos szellem felébresztését és szorgos ápolását tűzik ki céljoknak,— főtanodák, melyek az ember műveltetését értelme, kedélye, jellemére nézve egyaránt legszentebb hivatásuknak ismerik; nem egyes szakokat, hanem a tudományok minden főbb részét körükhöz számítják.

Igen, tisztelt közgyűlés! a tudományok főszakai szerves egybekapcsoltatása, habár eredetileg az ősegyetemek céljai közé nem tartozott, az idők folytával, a régi magistrorum et scholarium universitását, valódi tudomány-universitássá alakító lényeges jellemvonásukka vált.

Annak köszönheti nyugati Európa összhangzatos műveltetését, annak, hogy az általános tudományok soha el nem vesztették befolyásukat a szaktanulmányokra, hogy az ifjúság azon hibás nézettől, mintha az egyes hivatásbeli szakok teljesen elzárkozott kört képeznének, lehetőleg megóvatott.

Ily módon történt, hogy visszatükrözve szervezettekben az emberiség végrendeltésére vezető intézetek összegét, a szétágazó élethívadásokra irányzott, és az emberiség egyetemes feladványaival foglalkodó ismereteket testvériesen egyesíték; — hogy az Isten, az ember, és a külvilágra, ismereteink eme három főtárgyára, az emberiség örökös, társadalmi, érzéki és szellemi érdekeire egyaránt terjeszték ki figyelmöket.

Nevezetesen az Isten megismertetését, a keresztény egyház alaptételeit és igazságait, azon egyházéit, melynek varázsereje tanításában fekszik, mert „nem uralkodik, hanem oktat, nem karddal, hanem tannal hódít;“ az ember ama vallási érdekeit, melyek idő és tér fölébe emelkedvén, örökös minőségek változhatatlanságában őt magasb rendű világ tagjának bizonyítják, hittani; — az emberi társadalmi együttlét feltételei, a külszabadság szabályai, a szent jognak megalapítását, kifejtését, az azt biztosító állapotok természetét, jogi; — az emberi szervezet, a természet legkifejlettebb alakzatának megismertetését, egészségünk, mindennemű tevékenységünk emez alapjának megóvását, helyreállítását, mely nélkül sem a társadalmi élet áldásai élvezetére, sem kötelességeink kellő teljesítésére erőt, képességet nem érzünk, orvosi; — az emberi műveltség alapjait, a szaktudományok gyökereit magukban foglaló tanokat, melyek a vallás és társadalom céljai létesítésére, az emberiség jóléte, épségére törekedő ismeretek éltető elemét, összekötő kapcsát alkotják, bölcséleti karaik koszorujában egybefűzvé, tényleg valósíták a római bölcsnek amaz állítását: „*Omne doctrinam harum ingenuarum et humanarum artium,*

uno quodam societatis vinculo contineri.“ (Cicero de oratore III. 6.)

Ezen az egyetemek történeti fejlődéséből eredt, de eszméjüknek is teljesen megfelelő, egyetemünknel kilenezvenegy év előtt Nagyszombatban történt átalakítása óta, egész kiterjedésében létező kapcsolatot, melynek áldásteljes hatását, elkülönített, elszigetelt szakiskolák soha nem pótolhatnák, hiven megőrizni és belterjüleg kifejteni, az ismeretek különféleségében a tudománynak egységét, a nézetek változatosságában az igazság örökös voltát hirdetni, intézetünknek általános: a különböző érdekek kiegyenlítése, közvetítése, minden kar igényeinek igazságos arány szerinti számbavétele pedig, az összes testületet képviselő tanácsnak különös annál szentebb tiszte és hivatása, minél szükségesebbnek mutatkozik az, napjaink némely tüneményei- követelményeinél fogva.

Mert mi tagadás, tisztelt közgyűlés! az elvek és nézetek az egyes karok határain belől folyó élénk túsája, a tudományos körök egymásiránti viszonyára is terjeszkedik; és a szellemi világ egyenjogu országában, találóan ugy czimzett köztársaságában, a tudományok királynéjának rangja egészen más oldalról mint hajdan vétetik igénybe; az anyagiasság mindinkább terjedő uralma a tudományok szentélyébe is behatni, tulsulyra emelkedni törekszik, az anyagelviség hazánk jeles tudásával szólva: „Csak magát tartja egyedüli tudománynak, magán kívül mást érvényesnek nem ismer.“ (Gregus.)

Megadni tehát minden tudománynak a magáét, megóvni minden szak önállóságát, egyenjogosultságát, de mind a mellett fenen lobogtatni az erkölcsi, szel-

lemi eszmék igazságok szentségének zászlaját, öregbíteni, erősíteni azon érzelmek kutforrásait, melyekből nemünk minden magasztos történelmi mozzanatai, a kegyelet, az igazság és jogérti lelkesedés, a buzgó valóságosság, a hazafiúi áldozatkészség erényei származnak, melyek nem a diadal külső babérjaiban, hanem a hiven teljesített kötelességérzet belső vigasztaló szozatában keresvén és lelvén megnyugvásukat, erőt nyujtanak, kitűrésre bátorítanak akkor is, midőn az anyagi jutalom csillogó fénye helyett, a nélkülözések, küzdelem és sanyargatás sulyos jövője fényezetődzik, örömszerlege közeledik, — megőrizni az emberiség emez erkölcsi varázsszereit, a régi egyetemek százados szellemében, legszentebb kötelességeink egyike.

Az pedig legsikeresebben történik, ha az oktatás oly szellemben kezeltetik, ha szervezetünk oly elveken gyökerezik, melyeknek az anyagiasság feletti emelkedettsége sajátlagos jellemvonásuk; melyek a tudományok művelésében nélkülözhetetlen szabad fejlődést lehetőleg a tanok kölcsönös viszonyzatából folyó renddel párosítják, és az egyes hivatásbeli szakokat az általános erkölcsi ismeretek által termékenyítve, amazokat ezeknek éltető szelleme által áthatni törekedvén, az egyetemeket azzá teszik, miknek Herder szerint lenniök feladatuk, a tudományok becsültetése és biztonsága mindannyi védhelyeivé.

A józan értelemben felfogott, az iskolai fesz merevségétől épp úgy, mint a rendszer nélküli ingatagságtól távol lévő akadémiai szabadság, mely míg a tanítónak módot nyujt, hogy az igaznak ismert elveket keble meggyőződése szerint sajátjainak vallhassa, szelleme szabad röptét kiszabott tételek békóiba nem szo-

rítja, nemes versenynek pályát törve, a kisebb szakok részleges művelését előmozdítja: másrészt az ifjút arra képesíti, hogy egyéni hajlamait életpályája kívánalmaival öszhangzásba hozhassa, a tanulandó tárgyak mértékét tehetségéhez arányosíthassa, mely a szoros korlátoltság és korlátlan szabadosság közt középutat tartva, a felseerdült ifjúság érettebb felfogásának megfelelő szabadabb tért enged, mely a gyermek és ifju közti természetes különbséget, az oktatás terén is számba veszi, és hogy egyebet elhallgassak, a bölcséleti kart, eme bölcsőjét, ősképletét az egyetemi életnek, alárendeltségéből kiemelve, egyenjogu testvérünkkel teszi, az nem csak saját, hanem önöknek is, a karok javallataiban kifejtett véleményéhez képest, legbiztosabb közege az érintett cél elérésének.

Sem nem újdonság, sem nem idegenszerű e rendszer reánk nézve; — egyetemünk azon nevezetes átalakulási évében, midőn új alapokra fektetve, teljessé lőn, az ország főkormányiszéke a jog és államtudományokra nézve minden kényszer ellen nyilatkozván, azt annak szellemében e nevezetes szavakkal indokolá: „Quoniam studia invita Minerva passim nullo, aut sane perexiguo discentium emolumento tractari, experientia ostendit;” — és míg a múlt század, és az 1806. tanrendszernek, habár kellőleg nem létesített néhány intézkedéseiben, az 1827. 8. t. c. által kiküldött országos választmány munkálata 167. §-ban, egyik sarjának, a tanítási szabadságnak csiráját találjuk, az 1848. 19. t. c. az egész rendszer törvényes elismerését, királyi szentesítését fenen hirdeti.

Minthogy azonban az elvek részletes kifejtésében és a nemzetek viszonyaihoz, sajátságaihoz mért alkalma-

zásában rejlik üdvös eredményök alapfeltétele, és a legcélszerűbb, a legjobb intézkedések eltéveszthetik hatásukat, ha kellőleg nem foganatosíttatnak, főleg midőn az a szabadság óvatos, eszélyes, pontos kötelességteljesítéssel járó használatától tételeztetik fel: a tanrendszer jövőjére nézve sok függ és függend önmagunktól, tanítók és tanulóktól, főleg ez évben, melynek tapasztalatai, miután a legközelebb történtek a legerősebb, legélénkebb benyomást gyakorolják, nem maradandának befolyás nélkül egyetemünk életkérdései eldöntésére.

Sokkal inkább meg vagyok győződve e tisztelt körnek tudomány- és ügyszeretetéről, mintsem hogy e tekintetben többet mondani helyén tartanám.

Áttérek tehát az egyetem tisztikarának második feladványára, önkormányzata- testületi állására.

Ha azon fényes és tágas jogkört tekintjük, mely európai testvérintézeteinket hajdan illette, melynek élvezetében részben most is vannak, mely a szabályalkotás, az önigazgatás, szabad tiszválasztás, a tudományos fokozatokrai avattatáson kívül, a tanárok meghívására, vagyonuk szerzése és kezelésére, polgári és büntető hatóság, kegyuri jogok gyakorlára, zsinati és országgyűlési részvételre, tudományos ügyekben szabad véleményezések, javallatokra, a sajtó szabad használhatására terjedt: be kell vallanunk, hogy habár abból egyetemünknek, az idők viszonytagságaihoz képest, már több, már kevesebb jutott, egész kiterjedésében azt soha nem élvezte; mi történelméből veszi magyarázatát.

Eredetileg a Jézustársasággal legszorosabb összefüggésben, azzal bizonyos tekintetben igazgatására

nézve egybeforrt; e viszony megszüntével már azon kor állott be, mely a testületek önkormányzatának kevésbé kedvezett, az egyetemeket is minél függőbbekké tenni törekedett; részesült mindazáltal szabadalmainál fogva, fényes jogok és kiváltságokban; azok közül némelyek a törvényelőtti egyenlőségénél fogva megszüntek; hódolva a kor szellemének, mely nem az osztályok elkülönítésében, hanem tömör egyesülésében, nem a külön szabadalmakban, hanem a közös szabadságban keresi a jogok biztosítékát, fájdalom nélkül nélkülözzük azokat, gyakorlatukat vissza nem kívánjuk, mert veszteségünk a közjó, az érdekegység és rend nyerebével járt.

De vannak, melyekhez, mivel belügyeinkre, önkormányzatunkra vonatkoznak, teljes lélekkel ragaszkodunk, — ragaszkodni kötelességünk, — azok annál becsesebbek előttünk, minél hosszabb ideig egészen vagy részben nélkülöztük, és abban pontosulnak össze: hogy mind tanulmányi, mind fegyelmi, mind testületi ügyeinket, a törvényes felügyelet fentartásával, önmagunk, választott tiszteink, előljáróink által kezelhessük, igazgathassuk.

Azoknak megőrzése fentartása mindannyiunk buzgó közreműködését veszi igénybe; mert csak hivatásunk lelkiismeretes teljesítése, az önválasztotta előljáróságnak előzékeny támogatása, istápolása, a testületi szellem hí megőrzése és nyilvánítása minden előforduló alkalommal, ünnepélyeink, tanácskozásaink, gyűléseinkben, bizonyíthatja be czáfolhatatlanul, miszerint intézetünknek, melyet őseink tapintatteljesen „Alma mater“, közanyjoknak neveztek, hí fiai levén, önmagunkban, becsületérzetünkben, találjuk kötelességtel-

jesztésünk elegendő rugóit, — tompíthatja meg azon okoskodásnak élet, mintha társak társaikat kellőleg nem kormányozhatnák, mintha éppen a tudományok magyar egyeteménél oly intézkedések felélesztése mutatkoznék szükségesnek, melyeket századok lefolytában, világhírű testvérintézeteink nem ismertek, nem ismernek; — ha valaha, jelenleg reánk alkalmazható a jogtudomány nagy mesterének Savigny mondata: „Egyetemeink a múlt kor becses hagyományaként szálltak reánk, — becsületbeli kötelemünk azokat öregbíteni, gyarapítani, vagy legalább teljes épségökben utódainkra hagyni. — Emelkedésök vagy hanyatlásuk legközelebb a mi, a jelen nemzedék kezében van; — a jövő kor ítélete az iránt felelősségre, számadásra vonand.“

Ugy van tisztelt közgyűlés! a jövő fejlődése nagy-részt kezeinkben van, javallataink eljárásunkról önmagunknak, kortársaink udódainknak annál súlyosabb felelősséggel tartozunk, minthogy nyomatékát a közhaza iránti szent kötelességünk öregbíti.

Egyetlenegy egyeteme ez a magyar szent korona birtokainak, arra hivatva, hogy a haza és koronájához tartozó minden részei és tartományai tudományos oktatásának középpontját, mintaintézetét képezze Karpátoktól Ádriáig; — nyíltan tanusítják azt másodalapítónénk, Mária Terézia királyné alapítólevelének szavai: „Unam tantum in percharo nostro Regno Hungariae provinciisque annexis, ad servandam rei litterariae uniformitatem omnium scientiarum Universitatem constituendam esse“, jelképileg mutatja az általa adományozott czimerünk, mely a szent koronához tartozó országczimerek összességét ábrázolja.

Feladványa ahhoz képest: gyúpontjává lenni a tudományos műveltségnek, hogy annak sugarai világítsanak, melegítsenek a haza minden vidékein; egybefűzni a közoktatás terén már az ifjuságnak minden nemes eszme iránt fogékony korában, a hazafiuság közös kötelékei által, nyelv és valláskülönbség nélkül, mind azokat, kiket a Gondviselés kikutathatatlan végzetei, egyezredéves együttlét vérkeresztsége, közhazánk ez ország fiaivá avattak; szilárdítani, terjeszteni a tudományosság szellemét, mely napjainkban egyedül biztosítja a nemzetek életét, történelmi felsőbbbségét, mely rendületlen istápját képezi az erkölcsiség és jogosságnak, az azzal járó valódi közboldogságnak, mert hazánk nagy költőjeként:

„A halandók

Mennél több fényt nyernek Pallas kezéből,

Annál forróbban fogják majd ölelni

A szent igazságot, a hiv szemérmet!

S akkor majd ismét Kronosz boldogabb

Századja, hozzánk visszatér az égből.“

(Berzsenyi.)

Intézetünk ezen feladványát annál sikeresebben oldhatjuk meg, mert azon nyelven tehetjük immár, mely biboros első alapítónk a nagy Pázmány ajkairól oly zengzetesen hangzott, hogy kortársai a magyar Cicero nevével diszíték, mely ifjaink szívéhez hathatósabban szólva, a tudományokból eredt nehézségeket eloszlatja, rokonszenvüket azok iránt fokozza; és új meg új rugójokul szolgál, hogy kettőztetett erélylyel törekedjenek bebizonyítani, miszerint felfogva hivatásukat, a szabadság józan mérvére, épp oly érettek, mint más nemzeteknek azt már századok óta élvező fiai.

De talán már is kellettén túl igénybe vettem figyelmöket.

Az eddig mondottak úgy vélem eléggé igazolják, valamint feladványaink fontosságát, úgy abból eredő aggályaim alaposságát.

Felbátorít azonban a remény, hogy bizodalmutat, melynek zálogát választásomban birom, tőlem meg nem vonandják, hogy különösen önök tisztelt társaim, kik velem együtt e tanulmányi évben ügyeink kezelésére hivatvák, bölcs tanácsukkal, szíves közreműködésökkel, gazdag tapasztalataikkal, mire önöket bizalomteljesen ezennel felkérni bátorkodom, barátilag gyámoltatandának, intézetünk diszére és a gondunkra bizott hazai ifjuság javára.

Adja a Gondviselés, hogy a bekövetkező tanév reményeinknek megfelve, anyaiskolánk harmadfél százados történetében egyike legyen az üdv- és áldásteljeseknek, egyike azoknak mely tanuságot téve a tudományos haladás, a testületi szellem éltető erejéről, új kincsekkel gyarapítsa nemzeti értelmiségünk tőkéjét, egyike azoknak, mely ismét közelebb és közelebb vezessen nagy célunkhoz, mely a szellemi haladás, az igazság és erkölcsösség országának terjedése, öregbédése, az azokon sarkalló eszmék általános elismerése, maradandólag biztósított uralma.

EGYETEMI KÖNYVTÁR

218487